
МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.077:004]:323.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.3.5>

А. І. Васильєва

аспірантка кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ДОСВІД США

У статті досліджуються основні концептуальні теорії американських дослідників, виникнення яких було передумовою для формування етапів впровадження електронної демократії. Відображено появу та розвиток новітніх інформаційно-комунікативних технологій протягом XX – XXI століть та їх вплив на демократичні процеси і зародження електронної демократії.

Встановлено, що перший етап впровадження е-демократії розпочався наприкінці 1940-х років із появою перших електронних комп'ютерів та виникненням нової науки – кібернетики. Початковою концепцією електронної демократії стала теорія політичних комунікацій Карла, яка була розроблена в 1963 році.

Визначено, що другий етап тривав протягом 1970-х – 1980-х років і був спричинений виникненням кабельної і супутникової телемережі та перших персональних комп'ютерів. Під час другого етапу набула широкого поширення концепція теледемократії. Розглянуто дослідження теорії теледемократії американських науковців Теодора Бекера, Айтла де Сола Пула та Крістофера Артертона. Звертається увага на проблеми теледемократії, яка не сприяла реалізації політичної активності суспільства та появи нових форм демократії.

Стверджується, що перехід до третього етапу відбувся у 1990 році, у зв'язку із виникненням та розвитком глобальної мережі Інтернет та зародженням концепції кібердемократії. Охарактеризовано переваги, які надав Інтернет для удосконалення системи публічного управління та покращення комунікативних процесів між громадянами та органами влади. Проаналізовано загальний внесок дослідників кібердемократії Говарда Рейнгольда та Джона Перрі Барлоу.

Зазначено, що четвертий етап впровадження е-демократії розпочався на початку 2000-х років і триває до теперішнього часу. Досліджено, що визначення та поширення поняття е-демократія розпочалося у США та країнах Західної Європи. Проаналізовано погляди сучасних дослідників концепції електронної демократії Фаріда Закарії та Френсіса Фукуями.

Зроблено висновок, що досвід США у створенні та розвитку електронної демократії є базовою основою для впровадження цієї системи в Україні.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, електронна демократія, концепція, теледемократія, кібердемократія, електронне урядування.

Постановка проблеми. Прогрес у сфері інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) протягом XX – XXI століть призвів до поступового переходу від традиційної демократії до електронної демократії. Завдяки появі та стрімкому розвитку новітніх електронних технологій таких,

як перший комп'ютер (ЕОМ), кабельне та супутникове телебачення, персональний комп'ютер та мережа Інтернет, виникли нові форми взаємодії між владою та громадянами. Вони значно розширили можливість державного управління. Дослідження вчених про вплив ІКТ на демократичні

процеси складають концептуальні основи теорії електронної демократії.

Починаючи з середини ХХ століття, Сполучені Штати Америки (США) були першою країною, яка почала розробляти та впроваджувати технології електронної демократії і незмінно залишається світовим лідером у цій сфері. Завдяки створенню та впровадженню передових електронних технологій, США стали новатором у впровадженні та використанні їх в демократичній системі та державному управлінні. Станом на сьогодні, в цій країні успішно функціонують безліч інструментів е-демократії, наприклад: е-урядування, е-голосування, е-суд, е-петиції тощо.

Передовий досвід США у сфері е-демократії є важливим прикладом для нашої держави. Україна розпочала активне впровадження е-демократії тільки з 2015 року. На даний момент головними проблемами у розвитку е-демократії України являються: корупція, закритість органів влади та недовіра громадян до політичних інститутів. Водночас, досвід США свідчить, що е-демократія сприяє прозорості, відкритості органів влади та підвищенню громадської участі, росту рівня довіри суспільства до держави, а також здатна подолати корупцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В статті проаналізовано дослідження концептуальних підходів впровадження е-демократії таких американських вчених: Н. Вінера, К. Дойча, Т. Бекера, А. де Сола Пула, К. Артертона, Г. Рейнгольда, Д. Перрі Барлоу, Ф. Закарія та Ф. Фукуяма.

Питання концептуальних основ впровадження е-демократії досліджується такими вітчизняними дослідниками сучасності: Н.В. Грицяк, С.А. Чукут, А.І. Семенченко, І.А. Чикаренко; Н.М. Драгомирецька, А.М. Митко, І.П. Лопушинський, С.Г. Соловійов та інші.

Мета статті – на основі аналізу теоретичних концепцій американських дослідників визначити та проаналізувати етапи виникнення та впровадження «електронної демократії».

Виклад основного матеріалу. З кінця Другої світової війни та з появою перших електронних комп'ютерів посту-

пово почала розвиватися ідея посилення демократичних процесів інформаційними технологіями. Перший етап впровадження електронної демократії пов'язують із виникненням кібернетики, як нової науки про керування та передання інформації в машинах, живих організмах та суспільстві [1].

Засновником кібернетики вважається американський математик і філософ Масачусетського технологічного інституту – **Норберт Вінер**. У 1948 році він опублікував свою працю під назвою «Кібернетика», головна ідея якої полягає в тому, що світ складається із систем, які взаємодіють між собою за допомогою зворотного зв'язку. Системи реагують на інформацію, трансформують її і відповідають на неї. Норберт Вінер зазначав, що в майбутньому обмін інформацією між людиною і машиною, між машиною і людиною і між машиною і машиною буде відігравати визначну роль. Основою управління є зібрана, узагальнена та систематизована інформація, як сукупність фактів, подій, відомостей, характеристик явищ, предметів [2].

У 1950 – 1960 рр., під час загострення «Холодної війни», значну роль починають відігравати комп'ютери, які вважаються потужними засобами для обробки великої кількості інформаційних даних, що є необхідним для ефективного державного управління та його результативної комунікації із суспільством [1]. Уперше політичну систему як інформаційно-комунікативну структуру представив американський політолог **Карл Дойч**. У 1963 р. він випустив книгу «Нерви управління: моделі політичної комунікації і контролю», в якій зазначає, що саме уряд, як суб'єкт державного управління, мобілізує політичну систему шляхом регулювання інформаційних потоків і комунікативних взаємодій між системою і середовищем, а також окремими блоками всередині самої системи. В той же час, К. Дойч виділяє в політичній системі три основні типи комунікацій:

- особисті неформальні комунікації (face-to-face), наприклад, персональний контакт кандидата в депутати з виборцем;
- комунікації через організації і групи тиску, наприклад, коли контакт з уря-

дом здійснюється за допомогою діяльності політичних партій, громадських рухів і тому подібне;

– комунікації через засоби масової інформації (друковані або електронні) [3].

Другим етапом впровадження електронної демократії можна вважати розроблення у 1970-х рр. концепції теледемократії (teledemocracy), яка у 1980-х рр. набула широкого обговорення та впровадження. Поява кабельної і супутникової телемережі та персональних комп'ютерів надала більші комунікативні можливості для демократичних процесів та організації дистанційних взаємодій (інформування, голосування, обговорення) між владою та суспільством [4, с. 33].

США одні із перших у світі, показали успішний приклад впровадження – теледемократії. 28 жовтня 1980 року, під час виборів президента США, було проведено теледебати між Р. Рейганом та Дж. Картером, які транслювала та організувала американська телекомпанія «Ей-бі-сі» (American Broadcasting Company, ABC). Громадянам було запропоновано під час прямої трансляції зателефонувати і висловити власну думку стосовно того, хто переможе на майбутніх виборах. Таким чином, з'явилась можливість дистанційного, мережевого взаємозв'язку між користувачем мережі та розповсюдженцем інформації [4, с. 234].

Одним із перших дослідників теледемократії був американський політолог – **Теодор Бекер**, який на початку 1970-х рр., почав експериментувати з використанням кабельного та супутникового телебачення для прийняття політичних рішень. У 1981 р. вийшла друком його праця «Теледемократія – повернення влади людям», в якій Т. Бекер висвітлив свої експерименти проведення електронних міських зібрань і зробив висновок, що за допомогою технологій теледемократії обробка громадської думки може перетворитись на законодавчий процес [4; 5].

Також важливими були дослідження ще одного американського політолога – **Айтла де Сола Пула**. В 1983 р. він опублікував свою працю «Технології свободи: свобода слова у добу електроніки» в якій стверджував, що в умовах електронної

передачі інформації межі свободи будуть значно розширеними за рахунок легкого доступу до інформації та низької собівартості електронних засобів комунікації. Науковець спрогнозував, що в майбутньому вся інформація буде зберігатися в цифровому вигляді на електронних пристроях і доставлятися з інформаційних мереж в єдиній великій системі [6].

Інший американський дослідник – **Крістофер Артертон** опублікував у 1987 р. книгу «Теледемократія. Чи здатні технології захистити демократію». Він дійшов висновку, що теледемократія забезпечить перехід демократії на новий рівень і, одночасно, використання сучасних технологій гарантує представництво та плюралізм в політиці. Водночас, Крістофер Артертон виділив п'ять демократичних характеристик нових технологій: по-перше, скорочення витрат та прискорення швидкості поширення інформації; по-друге, збільшення кількості доступних каналів для обміну інформацією; по-третє, розширення можливостей спілкування може залучити ширше коло учасників, здатних публічно виступати перед громадськістю; по-четверте, вони допомагають місцевим громадам підтримувати зв'язок між собою; по-п'яте, вони роблять можливими форми інтерактивної комунікації, які перетинають кордони міжособистісних і масових комунікацій і можуть називатися «напівприватним» або «напівпублічним» спілкуванням [7].

Але, другий етап електронної демократії зіткнувся з такими технологічними обмеженнями, як відсутність реальної інтерактивності мереж кабельного телебачення, проблеми взаємозв'язку для комп'ютерних мереж та зростання комерціалізації його носія. В середині 1980-х рр. стало зрозуміло, що експерименти із використанням кабельного телебачення не привели ні до активізації політичної активності громадян, ні до виникнення нових форм демократії [1]. Однак, розвиток та впровадження концепції теледемократії і поява нових демократичних можливостей дали поштовх для її трансформації та удосконалення в майбутньому.

З появою та розповсюдженням мережі Інтернет у 1990-х роках розпочався третій

етап впровадження електронної демократії – «кібердемократія». Дослідники цієї концепції вважали, що із появою глобальної мережі Інтернет демократія отримала нове завдання – інтеграція маси громадян за допомогою нових методів і можливостей, до прийняття безпосередньої участі у державних та політичних процесах [1]. Кібердемократією вважали процес волевиявлення суспільства з використанням загальнонаціональної комп'ютерної мережі [4, с. 35].

Глобальна мережа Інтернет створила нове середовище для спілкування, яке стало недорогим, миттєвим, зручним для користувачів та значно розширила доступ до традиційних засобів комунікації. Перевагами мережі Інтернет є: безпосередній та рівноправний доступ до інформації в будь-якому місці Землі, відкритість, інтерактивність, мобільність. Інтернет став не просто додатковим інструментом для вирішення проблем демократії, а спричинив трансформацію всієї системи державного управління, яка стала відкритою, доступною, децентралізованою.

Американський соціолог, експерт в галузі електроніки та комп'ютерних комунікацій – **Говард Рейнгольд** був одним із перших, хто оцінив переваги Інтернету над кабельним телебаченням, а саме: можливості його інтерактивності та перспективи переходу від формату комунікації «один-до-багатьох» до «багато-до-багатьох». В своїй праці «Віртуальне суспільство» (1993) автор вперше вводить цей термін і аналізує різні приклади комунікацій між членами соціальних груп на базі сервісів, які розраховані на багатьох користувачів. На думку Г. Рейнгольда, соціальні мережі стануть ключовим інструментом для зміцнення демократичних цінностей [8].

Проте, із розвитком концепції кібердемократії, постала небезпека введення жорсткого контролю з боку держави, що унеможливило б розвиток демократичних процесів у мережі Інтернет. Зокрема, 8 лютого 1996 р. президент США Білл Клінтон підписав «Акт про благопристойні комунікації» (Communication Decency Act), суть якого полягала у введенні цензури у мережі Інтернет [9].

Того ж дня, американський теоретик та засновник сучасного Інтернету **Джон Перрі Барлоу** оприлюднив в Інтернеті «Декларацію незалежності кіберпростору», яка швидко була розповсюджена по мережі та набула популярності. В цій декларації проголошується створення «нового світу» кіберпростору, незалежного від контролю та регулювання державної влади, в якому кожен, не зважаючи від релігії та раси, зможе висловити будь-які свої думки. На думку Джона Перрі Барлоу, віртуальний простір Інтернету є основою для створення якісно іншого суспільства, в якому запанує справжня свобода і пряма демократія – кібердемократія. Варто зазначити, що через декілька місяців вищевказаний «Акт про благопристойні комунікації» було визнано не конституційним та відмінено [10]. Натомість, цього ж року було внесено зміни та доповнення до Закону США «Про свободу інформації», які гарантували громадянам доступ через новітні електронні засоби до федеральної урядової інформації [4, с. 146].

Враховуючи концептуальні теорії, ідеї та прогнози дослідників, з кінця 1990-рр. – початку 2000-х рр. уряд США почав впроваджувати в систему державного управління електронне урядування. Були прийняті такі основні нормативно-правові акти: «Меморандум про електронний уряд» (1999 р.) та «Меморандум про використання інформаційних технологій на користь суспільства» (1999 р.), Закон «Про електронний уряд» (2001 р.), «Стратегія створення електронного уряду» (2002) [11].

На початку 2000-х рр. у зв'язку із розвитком нових технологій та збільшенням покриття та якості мережі Інтернет, розпочався четвертий етап у розвитку та впровадженні електронної демократії. На думку багатьох дослідників термін е-демократії походить від назви відомого у США незалежного Інтернет-форуму «Міннесота Е-Демократія» (Minnesota E-Democracy), який було засновано ще у 1994 році, і згодом перетворено на сайт «E-Democracy.org». Він функціонує до сьогодні та позиціонує себе як піонерський проект у сфері е-демократії [12;

13, с. 21]. Станом на сьогодні, дослідники не дійшли до одностайної думки щодо автора цього терміну. Але, необхідно зазначити, що визначення поняття електронної демократії набуло широкого використання у США та країнах Західної Європи на початку 2000-х років [4, с. 35].

Одним із відомих сучасних американських дослідників електронної демократії являється політичний аналітик та експерт з міжнародних відносин **Фарід Закарія**. У книзі «Майбутнє свободи: неліберальна демократія в США і за їх межами» (2003 р.) Фарід Закарія вказує, що сучасна інформаційна революція призвела до появи безлічі джерел інформації, що робить неможливим їх контроль із єдиного центру та спрощує висловлення незгоди. Інтернет поглибив цей процес, оскільки підключитися до даної системи мають змогу всі, але нікого не можна проконтролювати [14].

Видатний та впливовий американський політолог, який вважається теоретиком концепції електронної демократії – **Френсіс Фукуяма**. Необхідно виділити такі праці Фукуями: «Великий розрив» (1999 р.), «Сильна держава. Управління та світовий порядок у XXI ст. (2004 р.), «Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії» (2014 р.). На думку Френсіса Фукуями, перед сьогоднішньою демократією постає серйозний виклик – підтримати громадський порядок у зв'язку з технологічними і економічними змінами. Також Ф. Фукуяма зазначає, що це завдання влади, яке реалізується (або не реалізується) у процесі державного урядування [15]. Водночас Френсіс Фукуяма говорить: «Ми перейшли від сприйняття Інтернету як засобу поширення демократії до розуміння того, що Інтернет може бути ворогом демократії». На думку політолога, сьогодні Інтернет використовується в недемократичних цілях такими країнами, як Росія та Китай. Також Фукуяма зазначає, що у країнах Заходу – протилежна ситуація. Проте, в США існують дві великі компанії, які контролюють більшість інформації в Інтернеті. Ці компанії не є ворожими по відношенню до демократії, але вони й не обов'язково підтри-

мують демократію. Концентрація влади, яку тримають у руках вищевказані компанії, є проблемою для демократії не однієї держави [16].

Висновки й пропозиції. Таким чином, за результатом аналізу досліджень теоретичних концепцій американських вчених було визначено чотири етапи впровадження «електронної демократії». Виокремлення першого етапу було зумовлено появою перших електронних комп'ютерів в другій половині 1940-х рр. В 1948 р. Норбертом Вінером було засновано нову науку про процеси сприйняття та переробки інформації у будь-яких системах – кібернетику. Протягом 1950 – 1960 рр. розпочалося активне впровадження комп'ютерів в систему державного управління, що спричинило появу теорії політичних комунікацій Карла Дойча та виокремлення трьох її основних видів.

Другий етап пов'язаний із розвитком концепції теледемократії у 1970-х – 1980-х рр., яка виникла в результаті появи кабельної і супутникової телемережі та появи перших персональних комп'ютерів. Теоретичні основи теледемократії та їх позитивний вплив на державне управління описані в наукових роботах Т. Бекера, А. де Сола Пула, К. Артертона. Вказані дослідники зазначали, що теледемократія сприяє появі нової дистанційної комунікативної взаємодії, зменшенню витрат та прискоренню швидкості поширення інформації.

Третій етап був спричинений виникненням та розповсюдженням у 1990-х роках мережі Інтернет та появою нової концепції – кібердемократії. У цей час формуються перші взаємовідносини між державою та Інтернетом, що виражається в перших спробах регулювання мережі. У 1996 р., захисник концепції кібердемократії – Д. Перрі Барлоу, оприлюднив в Інтернеті «Декларацію незалежності кіберпростору», яка проголосила його незалежність від державних інститутів.

Розвиток новітніх ІКТ на початку 2000-х років спричинив четвертий етап електронної демократії, який супроводжується розширенням покриття мережі Інтернет та кількості її користувачів. Із появою великої кількості Інтернет-сто-

рінок мережа перетворилася на інструмент пропаганди, який не завжди сприяє демократії. Сучасні теоретики концепції е-демократії – Ф. Закарія та Ф. Фукуяма у своїх роботах вказують на відсутність контролю мережі Інтернет та на обов'язок держави у підтриманні громадського порядку та наданні допомоги громадянам.

Необхідно зазначити, що передовий досвід США у розвитку та функціонуванні електронної демократії позитивно позначився на процесі формування цієї системи в країнах Західної Європи та Прибалтики. Отже, він є цінним предметом для дослідження та реалізації, який сприятиме прискореному, економічному та ефективному процесу впровадження е-демократії у систему державного управління України.

Список використаної літератури:

1. Thierry Vedel. The Idea of Electronic Democracy: Origins, Visions and Questions. URL: <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-01475858/file/2006-vedel-the-idea-of-electronic-democracy.pdf> (date of access: 01.09.2021).
2. Norbert Wiener. Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine. URL: https://uberty.org/wpcontent/uploads/2015/07/Norbert_Wiener_Cybernetics.pdf (date of access: 01.09.2021).
3. Карл Дойч. Нервы управления: модели политической коммуникации и контроля/ Карл Дойч. Москва : Прогресс, 1963. 387 с.
4. Митко А. М. Інформаційна демократія: реалії та виклики часу : монографія. Луцьк : Вежа-друк, 2014. 400 с.
5. Ted Becker and Christa Daryl Slaton. The future of teledemocracy. URL: https://books.google.com.ua/books?printsec=frontcover&vid=LCCN99055169&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (date of access: 01.09.2021).
6. Ithiel de Sola Pool. Technologies of Freedom. URL: https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/164498/01_02_BR_Robinson.pdf;jsessionid=9CE8F8C6A1FFB9E41D34E8D9103F4704?sequence=1 (date of access: 01.09.2021).
7. Christopher Arterton. Teledemocracy: Can technology protect democracy? Newbury Park, CA : Sage, 1987.
8. Howard Rheingold. The Virtual Community. URL: <http://www.rheingold.com/vc/book/> (date of access: 01.09.2021).
9. Communication Decency Act. URL: <http://www.columbia.edu/~mr2651/e-commerce3/2nd/statutes/CommunicationsDecencyAct.pdf> (date of access: 01.09.2021).
10. John Perry Barlow. A Declaration of the Independence of Cyberspace. URL: <https://www.eff.org/cyberspace-independence> (date of access: 01.09.2021).
11. Лопушинський І.П. Електронна демократія та електронне урядування: досвід США для України Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2011_2/doc/2/03.pdf.
12. E-democracy. Andrew Chadwick. Britanica. URL: <https://www.britannica.com/topic/e-democracy> (date of access: 01.09.2021).
13. Грицяк Н.В., Соловйов С.Г. Електронна демократія : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2015. 66 с.
14. Фарид Закарія. Будущее свободы: нелиберальная демократия в США и за их пределами. URL: <https://www.klex.ru/n8w> (дата звернення: 01.09.2021).
15. Демократія: від теорії до практики. Підручник курсу. URL: https://www.ifes.org/sites/default/files/ifes_ukraine_democracy_from_theory_to_practice_course_reader_v1_ukr.pdf (дата звернення: 01.09.2021).
16. Чому потрібно регулювати інтернет: відповідає Френсіс Фукуяма. URL: <https://ms.detector.media/onlain-media/post/23656/2019-10-16-chomu-potribno-regulyuvaty-internet-vidpovidaie-frensis-fukuyama/> (дата звернення: 01.09.2021).

Vasylieva A. Conceptual approaches to e-democracy implementation: the US experience

The main conceptual models of American researchers creation of which has provided the basis for the formation of e-democracy implementation stages are studied in the article. Appearance and development of new information and communication technologies in the 20th and 21st centuries and their influence on democratic processes and e-democracy inception are reflected.

It is established that the first stage of e-democracy implementation began in the late 40s together with appearance of the first electronic computers and new science– cybernetics.

The model of political communication developed in 1963 by Karl Wolfgang Deutsch was the initial e-democracy concept.

It is determined that the second stage lasted from in the 70-80s and was caused by introduction of cable and satellite TV networks and first personal computers. During the second stage the concept of teledemocracy became widespread. The researches on teledemocracy done by American scientists, such as Ted Becker, Ithiel de Sola Pool and Christopher Arterton are examined. Attention is paid to the problems of teledemocracy which has promoted neither the realization of political activity of the society nor creation of new democracy forms.

It is stated that the transition to the third stage was in 1990 and it was connected with introduction and spreading of the global Internet and birth of a new concept of cyber democracy. The advantages which the Internet gave for evolution of public governance system and improvement of communication processes between the citizens and governmental authorities are described. The overall contribution of the researchers of cyber democracy, in particular Howard Rheingold and John Perry Barlow is analyzed.

It is mentioned that the fourth stage of e-democracy implementation began in the early 2000s and continues till now. It is investigated that definition and spreading of e-democracy concept began in the USA and Western European countries. The views of modern researchers of e-democracy concept, such as Fareed Rafiq Zakaria and Francis Fukuyama are analyzed.

It is deduced that the US experience in creation and development of e-democracy is the main basis for the implementation of this system in Ukraine.

Key words: *information and communication technologies (ICT), e-democracy, concept, teledemocracy, cyber democracy, e-government.*